

onderzoek van de satelliettelevisiesituatie in België

een Belgische bijdrage tot het wereldcommunicatiejaar 1983

alex fordyn

Binnenkort gaat aan het Seminarie voor Pers- en Communicatiewetenschap van de R.U.G., in het kader van het Wereldcommunicatiejaar 1983, het "Onderzoek van de satelliettelevisiesituatie" van start. Door Communicaties 83, het Belgische Verbindingsbureau voor het Wereldcommunicatiejaar, werd het opgenomen als een van de Belgische bijdragen tot dit jaar. In dit artikel worden, wat evident is, nog geen resultaten naar voor gebracht. Het project wordt gesitueerd en de grote lijnen ervan toegelicht. De mogelijkheid dat bepaalde aspecten dieper zullen worden uitgewerkt of dat ook andere, aanverwante problemen zullen onderzocht worden is niet uitgesloten. Indien bijvoorbeeld een van de medewerkende organisaties tijdens het onderzoek andere accenten prefereert zal hiermee rekening worden gehouden. Verlenen hun medewerking: de ESA (European Space Agency: producent en lanceerder van Ariane en o.a. OTS en L-Stat), de Francis Spiller Associates (Canada), de NOS, BRT en RTBF diensten Kijk- en Luisteronderzoek.

1. Situering:

Door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties werd, tijdens de 36e sessie op 19/11/1981 resolutie A/RES/36/40 bij consensus aanvaard. Punt een van deze resolutie bepaalt: *The General Assembly:*

....

1. *Endorses the proposal made by the Economic and Social Council in paragraph 1 of its resolution 1981/160 and proclaims the year 1983 World Communications Year: Development of Communications Infrastructures with the International Telecommunication Union serving as the lead agency for the Year and having responsibility for co-ordinating the interorganizational aspects of the programmes and activities of other agencies.*

De Algemene Vergadering ging hiermee in op het verzoek van de International Telecommunication Union Administrative Council (Resolutie nr. 820 Doc. No. 5279/CA 33 (1978). Door de organisatie van dit jaar aan de ITU toe te wijzen en niet aan bvb. de UNESCO komt de nadruk meer op het technische en technologische aspect van de communicatie te liggen. Getuige hiervan de titel van het

jaar "World Communications year: Development of Communications Infrastructures" én de optieomschrijving door Communicaties 83, het Belgisch Verbindingsbureau voor het Wereldcommunicatiejaar:

"De doelstelling is de installatie te bespoedigen van de infrastructuur die vereist is voor de nieuwe communicatietechnieken" (1).

Een van de nieuwste communicatietechnieken is de satelliettelevisie. Tot nu toe voornamelijk operationeel op experimentele basis, behalve in de V.S., maar binnenkort alomtegenwoordig. In de Verenigde Staten zijn drie Domestic Satellite Systems operationeel: Westar van Western Union, Satcom van RCA en Comstar van ATT en GTE. Het satelliet-signaal wordt er door kabeldistributie-maatschappijen verdeeld. (Aansluiting op kabel in de V.S. in 1979: 21 %) (2) Voor Europa voorziet men volgende aantallen ontvangers (in miljoenen) voor

	1985	1990	1995	2000	
1. Individuele ontvangst:	—	0,2	1,1	2,4	
2. via Kabel:	0,1	5,0	10,0	12,2	
Totaal:	0,1	5,2	11,1	14,6	(3)

In het McBriderapport worden een veertigtal landen opgesomd die al aan satellietprojecten werken, en meer dan 120 die reeds over grondstations beschikken (4). Dat het hier om een zeer expansieve markt gaat bewijst de race tussen het Amerikaanse ruimteveer en de Europese wegwerper. De herbruikbare Space Shuttle moet concurreren met de goedkope, want vanop een basis dichtbij de evenaar gelanceerde Ariane.

Waarom wil nu plots vrijwel elk land een communicatiesatelliet? Vooreerst dient opgemerkt dat de satelliet niet zomaar uit de lucht is komen vallen. De spits-technologie die ontwikkeld werd voor de Amerikaanse ruimtevaartprogramma's o.a. chips, zonneënergie, lanceer- en telecommunicatietechniek, vindt nu pas zijn weg naar een grotere markt. Om het geplande onderzoek en de voor- en nadelen van satellietcommunicatie te verduidelijken is wel enige technische uitleg noodzakelijk: een van de kenmerken van microgolven, de dragers van televisieboodschappen is dat zij zich rechthoekig voortplanten. Wil men een uitzending over grote afstanden of over een uitgestrekte oppervlakte realiseren dan kan dit enkel door een "web" van relayeringen via hoogfrequentstraalverbindingen. Om de 75 km. is een relaiszender nodig cfr. zenders te Waver, Genk, Egem, ...

Voor een klein en relatief vlak land als België zijn deze investeringskosten laag. Maar in minder vlakke en/of grotere gebieden, waartoe de meeste landen horen, slorpt deze infrastructuur een niet te verwaarlozen deel van het budget op. Wil men bijvoorbeeld in Algerije zowel de dichtbevolkte kuststrook in het noorden als de talrijke oases en olievindplaatsen in het zuiden van radio-, TV - en telefooninfrastructuur voorzien dan kan dit enkel door de uitbouw over duizenden kilometer woestijn van verschillende relaisystemen. Om de televisiedistributie over heel Frankrijk te realiseren was de bouw van 35 grote relaisstations, 85 kleinere zenders en niet minder dan 6000 heruitzenders noodzakelijk. Een televisiesatelliet vervult niks anders dan deze relayefunctie. Een antenne capteert het signaal van het grondstation, en via een versterker wordt de intensiteit opgevoerd. Een frequentieconverter zet het signaal om in een nieuwe frequentie en een transmitter stuurt het terug naar de aarde. Andere bestanddelen zijn: het controlemechanisme dat de goede werking van alle apparatuur verzekert, het

tracking equipment dat de satelliet in een goede baan houdt en de zonnepanelen die voor de energiebevoorrading instaan. Om een satelliet in een baan om de aarde te brengen is een krachtige raket vereist van de orde van grootte van een Saturnus V (cfr. maanvluchten). Vandaar de vele technische problemen met de Ariane. De tendens naar steeds zwaardere satellieten zet zich door, omdat men, om aan de groeiende vraag tegemoet te komen in steeds hogere frequenties gaat uitzenden (van UHF naar EHF, SHF enz.) én steeds grotere satellieten gaat bouwen die verschillende functies combineren. De 'aard' infrastructuur voor radiofonische, telefonische en andere transmissies wordt met deze satellieten gereduceerd. In landen waar de klimatologische omstandigheden zware eisen stellen aan aardverbindingen bvb. in heelwat ontwikkelingslanden biedt de satelliet dus bijkomende voordelen.

Voor televisieuitzendingen worden synchrone satellieten gebruikt. Zij bevinden zich in een equatoriale baan op zeer grote hoogte, zijn continu beschikbaar want geostationair d.w.z. de satelliet beweegt zich in dezelfde richting als de aardrotatie en met een omlooptijd gelijk aan de omwentelingsnelheid van de aarde zodat hij voor de waarnemer als het ware stilhangt. Om een wereldomspannende uitzending te realiseren heeft men slechts drie satellieten nodig. De positionering op een nominale hoogte van 35800 kilometer maakt directe captatie van het heruitgezonden signaal voor alle schotelantennebezitters mogelijk. De geostationaire posities boven de equator op de twaalf Gigahertz-(GHz)-band werden op de I.T.U.-World Administrative Radio Conference van 1977 verdeeld. Echter niet voor Noord- en Zuid-Amerika. Dit werd gepland voor de WARC van 1983. België kreeg samen met Nederland, Luxemburg, Frankrijk, Zwitserland, West-Duitsland, Oostenrijk en Italië 19° Westerlengte toegewezen. Op deze 12 GHz-band zijn veertig televisiekanalen beschikbaar. Ieder land beschikt er dus over vijf televisiekanalen. Elk TV-kanal kan ook gebruikt worden voor 6 tot 8 stereo- of 12 tot 16 mono-radiokanalen. Tot zover een korte technische schets die wel noodzakelijk is om de gerezen problemen te verduidelijken. Om namelijk over het hele grondgebied een ideale, d.w.z. storingsvrije ontvangst te waarborgen moet de elliptische footprint van het

door de geostationaire satelliet heruitgezonden signaal groter zijn dan het nationaal territorium. De signalen aan de buitenrand zijn immers niet zo sterk als in het midden. Daardoor ontstaat echter 'spill over'. Het signaal van de eigen satelliet bestrijkt ook het buitenland. Hoe ver deze technisch onvermijdbare "spill over" kan gaan bewijst de relatief goede ontvangst van Moscou I in Nederland en België. Als belangrijkste gevolg van het gebruik op grote schaal van televisiesatellieten wordt dan ook het meeraanbod vooropgesteld. Het televisieprogramma-aanbodpakket zal gevoelig worden uitgebreid, naargelang de footprints waaronder elk land valt. In België, waar men nu reeds 17 stations uit 6 verschillende landen kan bekijken zal deze uitbreiding minder gevoeld worden dan in alle andere landen waar tot nu toe vrijwel uitsluitend nationale zenders te capteren zijn. Voor landen waar televisie tot nu toe een eerder marginale plaats in het communicatieproces bekleedde (75% van alle televisietoestellen bevinden zich in het geïndustrialiseerde noorden) kan het medium mogelijkerwijze ook aangewend worden voor grootschalige alfabetiseringscampagnes of andere educatieve doeleinden. Zoals landbouw- en rurale ontwikkelingsprojecten, gezondheidszorg, hygiëne, familieplanning, sociale en culturele bewustmaking, enz. De resultaten van het experiment met de OTS-satelliet in India bijvoorbeeld worden door sommigen erg positief bevonden (5), door anderen met enige scepsis benaderd (6).

Ook moet gewezen worden op het feit dat ontwikkelingslanden meer onafhankelijkheid zouden kunnen verkrijgen wat hun internationale communicatievoorzieningen betreft. Terwijl nu bijvoorbeeld het internationaal telefoonverkeer van Zaïre over België verloopt wordt het met een eigen satelliet mogelijk om zelf hiervoor in te staan.

Als minder positieve aspecten van het satellietfenomeen dienen vermeld te worden: het feit dat zeer dure en ingewikkelde technologie moet aangekocht, geïmporteerd en geëxploiteerd worden én de eventuele nog niet te voorzien gevolgen van de satelliettelevisiesituatie. Wat de dure grondstations en individuele schotelantennes betreft mag gesteld worden dat door het in gebruik nemen van steeds zwaardere satellieten én door de aanmaak op grote schaal de aankoop- en exploitatiekosten nog gevoelig zullen

dalen. De houding van de ontwikkelingslanden dienaangaande evolueerde over de jaren. Op de vierde conferentie van de niet-gebonden landen te Algiers in 1973, waar ook de eerste officiële verklaringen met betrekking tot de onevenwichtige informatiestroom tussen Noord en Zuid werden afgelegd, werd nog gesteld:

"Est également évoquée la nécessité d'une appropriation "collective" des satellites de communication..." (7)

Deze eis werd ingegeven door de vrees dat het hoogtechnologische Noorden reeds alle beschikbare satellietruimte zou bezet houden op het ogenblik dat het Zuiden financieel-technologisch in staat zou zijn om van deze nieuwe technologie gebruik te maken. Cfr. de gelijkaardige problematiek wat de ontginning van de volle zee betreft. Door de ingebruikname van satellieten door ontwikkelingslanden (Indië, Indonesië, Nigeria,...) én door de dalende kostprijs kwam deze eis sedertdien niet meer zo sterk op de voorgrond. Het tweede aspect, nl. de nog niet te voorziene gevolgen, maken het onderwerp uit van het onderzoeksproject van het Seminarie voor Pers- en Communicatiewetenschap van de R.U.G.

2. Onderzoek van de satelliettelevisiesituatie in België

Door zijn geografische ligging bevindt België zich in een unieke situatie. Nergens ter wereld worden nu reeds zoveel verschillende televisieprogramma's (maximum 17) uit zoveel verschillende landen (maximum 6) gedistribueerd (8). In ons land kunnen vandaag reeds televisieprogramma's bekeken worden die voor ongeveer 200 miljoen West-Europeanen op het scherm gebracht worden. En dit door een groot deel van de bevolking. Uit cijfergegevens op 31/12/81 blijkt dat van de 2.963.126 gezinnen die in België over een of meerdere televisietoestellen beschikken er 2.470.164 of 83,4% kabelabonnees zijn (9). Indien voor 1982 een zelfde groeivoet te noteren viel als voor 1981 nl. 7% dan zou het aantal kabelkijkers nu reeds rond de 89 à 90% kunnen schommelen. Vergelijken we even met Nederland. Daar beschikt "slechts" 60% van de huishoudens over aansluiting op kabeltelevisie en voorziet men, bij voortgaande ontwikkeling aan hetzelfde tempo dat pas in 1985 circa 85% zal zijn aangesloten (10). In Duitsland is 9% aan-

gesloten op de Grossgemeinschaftsantennen en 34% op de Gemeinschaftsantennen (11). In Zwitserland 50%, in Groot-Brittannië 13% (in 1980) en in Frankrijk 4% (12). Wordt het bericht uit de Gazette van Antwerpen van 16/02/1983 bewaarheid dan wordt een uitbreiding van het aanbod tot 20 zenders binnenkort realiteit. Alle kabelmaatschappijen, behalve die in de kustregio, zouden dit pakket distribueren en dit nog voor het einde van het jaar. Stations die via een satelliet in de huiskamer zouden gebracht worden zijn: Nederland 3 en Moskou 1 (13). Op vrijdag 25 februari jl. werd door de Belgische RTT besloten het aan België toegevoegd televisiekanaal van de European Communication Satellite aan Sepp (commercialiseringsfirma van o.a. Dupuis) te verhuren. Hoewel paytelevision wettelijk verboden is in België besloot de PTT om dit kanaal aan deze firma, die duidelijk te kennen gaf dit kanaal voor pay-TV te willen gebruiken, toe te wijzen. Dit in tegenstelling tot Nederland waar de NOS vanaf eind 1983 uitzendingen via deze satelliet zal verzorgen. Sepp zou evenwel enkel op een buitenlandse markt mikken. (Sepp de nieuwe, maar dan "Belgische" RTL?)

Zelfs zonder de uitbreiding tot 20 zenders kan men ook nu al van een satelliettelevisiesituatie in België gewagen. Het huidige aanbod bestaat uit 17 zenders. Met de satelliet voorziet men 20 à 25 zenders, al of niet gescreamed, d.w.z. gecodeerd in geheime code en slechts via een te huren decoder consumeerbaar. Het aanbod bestaat uit zenders uit

- België: BRT 1 en 2, RTBF 1 en 2
- Luxemburg: RTL
- Nederland: Nederland 1 en 2 (vanaf 2/1/84 ook Nederland 3?)
- Frankrijk: TF 1, A 2, Fr 3
- Duitsland: ARD, ZDF en WDR
- Groot-Brittannië: BBC 1 en 2, ITV en Channel 4

Ter vergelijking: Het gemiddeld aantal televisieuren per week bedraagt in:

Groot-Brittannië	280 uur
Frankrijk	224 uur
Duitsland	180 uur
Nederland	87 uur (14)

In België kunnen door een groot deel van de bevolking zowel al deze buitenlandse programma's bekeken worden als de binnenlandse zodat het aanbod gemiddeld aantal televisieuren per week hier zeker boven de 1000 uur zal uitstijgen. In een willekeurige steekproefweek

(19/11/82-25/11/82) werden 1148 uur geteld.

(Een nauwkeuriger analyse is een van de aspecten van het onderzoek).

Of om het met een citaat van Prof. U. PATZOLD van de universiteit van Dortmund te illustreren:

"Is diversity really to be achieved by means of more services, more programmes? In West-Germany we should look closely at the situation in other countries before being tempted to take this option. Our neighbour Belgium is the best case study for the development of our television future" (15).

Aspecten die het onderzoek van de bestaande satelliettelevisiesituatie in België dubbel interessant maken zijn:

1. Het feit dat dit grote aanbod reeds een tiental jaar ingeburgerd is. (Maar ook voor het kabeltijdperk, voor de jaren 70 dus, konden meerdere buitenlandse zenders gecapteerd worden, o.a. uit Nederland, Frankrijk en Duitsland).
2. De Belgische bevolking heeft een relatief hoge scholingsgraad. De gemiddelde leeftijd van de schoolverlaters is 19,5 jaar, meer dan 40% genoot volledig middelbaar onderwijs of hoger. Ook de talenkennis is relatief hoog. Vanaf jonge leeftijd wordt een tweede taal aangeleerd, en tijdens het hele verdere middelbaar onderwijs wordt een groot deel van het studiepakket aan een tweede, derde en soms vierde taal gewijd. Dit vanaf de lagere cyclus. (Meer dan 80% van de schoolverlaters genoot lager middelbaar onderwijs of hoger). De taalbarrière zal dus beduidend lager zijn dan in menig ander land, en dus ook de kijkdrempel.
3. Vergelijkend onderzoek is mogelijk tussen:
 - binnenlandse zenders zonder taalbarrière
 - buitenlandse zenders zonder taalbarrière
 - Vlaamse kijkers naar Nederlandse zenders
 - Waalse kijkers naar Franse en Luxemburgse zenders
 - buitenlandse zenders met taalbarrière:
 - taal relatief goed gekend
 - taal relatief weinig gekend
4. Vallen er duidelijke verschillen te noteren naargelang het gaat om:
 - publiekrechtelijke omroepen zonder reclame

- publiekrechtelijke omroepen met reclame
- een commerciële omroep
- het gemengde Britse systeem (- een staatsomroep: ev. Moscou 1)

5. Ook de nabijheid van "grote", invloedrijke culturen en het verschijnsel culturele invasie kan bestudeerd worden
- Franse, Angloamerikaanse, Nederlandse, Duitse "invasie": terug onderverdeeld volgens het al of niet bestaan van een taaldrempel en/of uitzendorganisatievorm

De typische Belgische toestand verleent aan dit onderdeel een bijzondere dimensie. Het culturele emancipatieproces in Vlaanderen startte pas een honderd jaar terug.

Dit wat het algemeen kader betreft. Het onderzoek zelf valt in vier grote delen uiteen:

1. Aanbodanalyse:

1.1. Algemeen-comparatief: Analyse van het programma-aanbod van de verschillende zenders. Categoriëring plus berekening van het aandeel van elke categorie in het totale aanbodpakket. Vergelijking per zender, land, omroepsysteem, taal, cultuur, ...

Betekent een veelvoud aan kanalen ook een diversiteit in het programma-aanbod?

1.2. Comparatieve analyse van de televisienieuwsuitzendingen en reclamespots. Onder andere: tekstanalyse (evaluatieve assertieanalyse en contingentie-analyse met computer), structuuranalyse (begin- en eindheadlines, interviews, reportages ...) en beeldanalyse (talking heads, beeldregie, ...)

2. Vraaganalyse:

Onderzoek van de kijkdichtheid en de appreciatie van het geconsumeerde. Opstellen van een met computer werkbaar vragenlijst die ev. wordt toegevoegd aan de vragenlijst van BRT en RTBF. Analyseren en verwerken van de ontvangen antwoorden.

- Welke keuzes worden er gemaakt? Wat zijn de noden en eisen van het publiek? Is er sprake van culturele invasie?

Dit onderzoek gebeurt in samenwerking met het Seminarie voor de ontwikkeling en de gevolgen van de moderne wetenschappelijke media (R.U.G.)

3. Juridisch aspect: Onderzoek in samenwerking met het Seminarie voor

Medierecht (R.U.G.)

3.1. Interne juridische problemen:

- onderzoek van de bestaande wettelijke beschikkingen in België, Nederland, Luxemburg, Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië.
- analyse van de jurisdictie cfr. de parallelle problematiek in verband met kabeldistributie (RTL) en auteursrechten (BBC)

3.2. Internationaal:

- analyse van de bestaande wettelijke beschikkingen:
- soft law: resoluties van de Verenigde Naties, declaraties, de Draft Principles Governing Direct Television Broadcasting by Satellites UNESCO: Déclaration des principes directeurs de l'utilisation de la radio-diffusion par satellite

- hard law: Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (Mediabevoorzieningen)

ITU WARC Radio Regulations Convention regulating the Distribution of Programme Carrying Signals Transmitted by Satellite

Treaty on the Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies

- analyse van de E.G. jurisdictie (cfr. kabeldistributie)

4. Welke beleidsopties kunnen uit de bevindingen van 1, 2 en 3 worden afgeleid voor de eigen omroepinstituten én voor de satellietplannende landen en hun uitzendinstituten? Welke internationale reglementeringen dringen zich op?

Vergelijkt men het voorgestelde onderzoek met de vragen die onder andere leven bij de European Broadcasting Union en de E.G., die een eigen Europese zender wensen uit te bouwen, dan constateert men een groot parallelisme. Tijdens een eerste evaluatiegesprek onder voornamelijk E.B.U.-prominenten van het Eurikon-experiment (1982) werden volgende thema's en vragen behandeld:

1. Welke programma's werden bekeken?
2. Welke programma's moeten gerealiseerd worden en hoe? (ondertiteling, simultaanvertaling, enz.)
3. Wat met de nieuwsuitzendingen? Meer Europees nieuws?
4. Welke juridische problemen komen om de hoek kijken en hoe zijn ze op te lossen? (16)

Zoals kan worden vastgesteld zal het

voorgestelde onderzoek een antwoord pogen te geven op deze vragen. Het grote voordeel hierbij is dat de resultaten zullen gebaseerd zijn op een reeds jarenlang bestaande realiteit en niet op een occasionele satelliettelevisieweek zoals deze door het E.B.U. werd georganiseerd en uitgezonden. Andere voordelen werden reeds supra behandeld.

Tot slot nog een woordje over de praktische uitwerking tot op heden. Een B.T.K.-project (5 personen) werd goedgekeurd door de Ministers van Begroting en Arbeid en Tewerkstelling. Door het seminarie voor Pers- en Communicatiewetenschap werd reeds voorzien in enige infrastructuur o.a. lokaal plus installatie en aankoop computerterminal met aansluiting op het Centraal Digitaal Rekencentrum van de R.U.G. Bij het N.F.W.O. werd een aanvraag ingediend ter betoelaging van de werkings- en uitrustingskosten. Ook werd contact opgenomen met o.a. UNITAR, EBU e.v.a. Vermoedelijke start van het project: april 1983.

Noten

(1) Rondschrrijven Communicaties 83 dd. 2 december 1982.

(2) USA, Rapid Expansion of Satellites. In: *Intermedia*, sept. 1979, Vol. 7, nr. 5 p. 5

(3) Satellites, In: *Intermedia*, juli 1981, vol. 9, nr. 4, p. 24.

(4) MACBRIDE, S., e.a., *Many Voices, One World*. London-N.Y.-Paris, 1980, p. 62-64.

(5) SATHE, V., How Satellites will extend India's development communications. In: *Intermedia*, sept. 81, Vol. 9, nr. 5, p. 37-40.

(6) BINOD C. AGRAWAL, Satellite Communication Technology for Development: The Indian Scene. Paper represented in the Communication Technology Section van The International Association for Mass Communication Research, conferentie te Parijs 6-10 sept. 1982.

(7) BALLE, F., *La position du tiers monde*. In: *Société française pour le droit international. Colloque de Strasbourg: "La circulation des informations et le droit international"*, Paris, 1978, p. 56.

(8) Het aanbod in de V.S. is soms veel groter, maar het betreft daar uitsluitend binnenlandse stations.

(9) W.V.E.M., *Jaarverslag 1981*, p. 42.

(10) SMEEKES, C., Satelliet TV, de kijker en de miljoenen. In: *Masscommunicatie*, IX, 1-2, 1981, p. 30.

(11) HOLZER, H., *Verkabelt und Verkauft?* Frankfurt am Main, 1981, p. 60.

(12) Documentatieblad BRT, Maandrapport 83/1 p. 1.

(13) *Gazet van Antwerpen*, 16/02/1983, p. 1.

(14) SMEEKES, *ibid.* p. 30.

(15) PATZOLD, U., Cable in West-Germany: The inflation of public communications, *Intermedia*, sept. 1980, Vol. 8, nr. 5, p. 28.

(16) ARD programma 1/12/1982 "Der Weisse Flecke" (De kans voor een Europees Televisieprogramma).